

pauperisme en bedelarij waren ongetwijfeld de meest fundamentele maatschappelijke problemen in de grensgebieden, na de Franse bezetting. Niet alleen is sprake van economische en sociale ontredde, maar evenzeer van politieke; het nieuwe regime werd door een groot deel van de bevolking kennelijk met vijandigheid bejegend. De 'boerenkrijg' (1797-1798) is er een uiting van. Anderzijds kon het nieuwe bestuursstelsel niet effectief werken door gebrek aan loyaliteit bij lokale overheden. Het criminele opsporingsbeleid had daar aantoonbaar onder te lijden. De oorlogstoestand en het zwakke overheidsgezag deden als het ware een frontier-situatie ontstaan, waarin eigenrichting van gedeklasseerden zich tijdelijk kon ontplooiën. Een belangrijke versterkende criminogene factor moet de groot-scheepse dienstweigerings zijn geweest die de Franse conscriptiewet heeft opgeroepen. Vele jongemannen kwamen in de marge van de samenleving terecht.

Mede geleid door de resultaten van een vergelijkende analyse van buitenlandse literatuur op dit terrein (61-87) heeft Top het banditisme in de Zuidelijke Nederlanden, en in het bijzonder in het Leiedepartement, onderzocht. In dis regio telde hij 51 strafdossiers tegen bendes (van vier of meer personen), waarbij in totaal 338 personen betrokken waren (100). Wie de gedetailleerde, knappe analyse van het strafdossier tegen Bakelandt en de zijnen - die zich tussen 1799 en 1803 aan roof en moord schuldig maakten -, overziet, moet (ondanks alle respect voor de beslissing) toch wel betreuren dat de schrijver geen comparatieve studie heeft gemaakt. Immers, pas op grond van vergelijking krijgen de gegevens over beroepenstructuur, samenhang der bendes, persoonlijke achtergronden, deelneming van vrouwen, en andere aspecten, meer reliëf. Desalniettemin betekent dit eerste deel van een groots opgezette studie met een eigen invalshoek ongetwijfeld een belangrijke bijdrage tot het moderne onderzoek naar banditisme en groepsriminaliteit. Er blijven natuurlijk wensen. Zo zou wat meer aandacht voor de procesvoering (206-215) misschien de vraag hebben beantwoord naar de relatie tussen ondervragingstechniek en uitkomst van de zaak, of anders gezegd: hoe het 'beeld' van opsporings- en justitiële ambtenaren er, al vóór het vellen van de vonnissen, uitzag. De verwerking van deze en dergelijke vragen maken studies van een Richard Cobb zo sprankelend.

A.H. Huussen jr.

J.A.C. Tillema, *Victor de Stuers. Ideeën van een individualist* (Assen: Van Gorcum, 1982, 243 blz., f 29,50, ISBN 90 2321 937 6).

De grote tijd van Victor de Stuers, die in 1873 met 'Holland op zijn smalst' de klarenstoot gaf tot een verbetering van het beheer van de Nederlandse monumenten, archieven en oude kunstvoorwerpen, lag tussen 1874 en 1901. De Stuers was toen referendaris van de nieuwe afdeling kunsten en wetenschappen van het ministerie van binnenlandse zaken. Over deze tijd is reeds het nodige geschreven, onder andere door Tillema zelf, in diens *Schetsen uit de geschiedenis van de Monumentenzorg in Nederland*, dat in 1975 verscheen. De hier te bespreken studie is, wat De Stuers betreft, daarvan een begin en een vervolg. Tillema behandelt summier de jeugd van de Limburgse edelman, om vervolgens vrij uitvoerig in te gaan op diens proefschrift, waarin de noodzaak van onafhankelijkheid van de volksvertegenwoordiger tegenover zijn kiezers wordt onderstreept. Dan wordt een tijdsspanne overgeslagen, en belandt de auteur in de periode 1901-1916. De Stuers was toen geen referendaris meer, maar lid van de Tweede Kamer. Het boek is dus geen levensomvattende biografie, maar meer een bundeling van deelstudies. Het beperkt zich ook hoofdzakelijk tot het publieke optreden van De Stuers, terwijl diens persoonlijke archief ook in dit opzicht nauwelijks is gebruikt.

Tillema is eerlijk over deze beperking, en deze in aanmerking genomen, vormt zijn studie een heldere, levendige aanvulling op wat reeds bekend was: De Stuers heeft als afgevaardigde van Weert in de Tweede Kamer een positieve invloed uitgeoefend op een reeks kwesties met betrekking tot monumenten, musea en archieven. Dit waren in dit milieu echter geen zaken van politiek gewicht, evenmin als de *Pithecanthropus Erectus*, één van de onderwerpen die De Stuers op grond van een volgens mij taquineuze behoefte op het Binnenhof aansneed. De conclusie van Tillema dat De Stuers in onze parlementaire geschiedenis een figuur van grote betekenis is geweest, lijkt mij dan ook wat overdreven. De Stuers was een man van grote betekenis, maar als parlementariër had hij weinig invloed, ook al kan gesteld worden dat zijn onvermoeibare strijd tegen de Atjeh-oorlog van morele betekenis was.

In zijn felle afwijzing van deze oorlog stond de Stuers in de Tweede Kamer in hetzelfde kamp als de socialist Van Kol en de liberaal Thomson. Zijn eigen katholieke kamerclub en andere confessionele fracties distantieerden zich met klem van hun dissident, die zich daardoor niet in het minst uit het veld liet slaan. Tillema behandelt de redevoeringen van De Stuers tegen de Atjeh-oorlog uitvoerig, en geeft daarbij als grens aan dat deze vooral tegen de door het leger bedreven gruwelen protesteerde, en in zekere zin ook tegen de belangen van het kapitaal, maar dat hij weinig oog had voor de sociale noden van de Indische bevolking. Het was inderdaad geen progressieve bewogenheid die De Stuers dreef. Maar wat dan wel? Tillema geeft hiervoor geen verklaring.

Dit is jammer, omdat 'De Atjeh-oorlog' van Paul van 't Veer (1969), door Tillema als achtergrond gebruikt, wél een verklaring aandraagt. Van 't Veer wijst op De Stuers' verwantschap met twee generaals De Stuers die in Indië hadden gevochten, en op het feit dat De Stuers ooit zei tegen de vroegere gouverneur-generaal James Loudon. Zonder bewijsplaatsen te geven, stelt Van 't Veer met de intuïtie van de eminente journalist die hij was, dat wel eens familie-elementen een rol gespeeld zouden kunnen hebben bij vóór- en tegenstanders van de Atjeh-oorlog. Mijs inziens slaat hij bij Victor de Stuers de spijker op de kop.

Van 't Veer wijst erop dat De Stuers niet vergeten kon zijn dat zijn oom Loudon ooit eens door de vader van de veelbesproken overste Van Daalen was beledigd, en dat deze kapitein Van Daalen toen door zijn oom uit het Nederlands-Indische leger ontslagen was. Dit klopt. In 1915 memoreerde Victor de Stuers dit voorval in de Kamer. Bij die gelegenheid herinnerde hij er eveneens aan dat een gouverneur-generaal ook zijn eigen vader uit het leger had willen verwijderen. Er zijn meer aanwijzingen voor de juistheid van Van 't Veers stelling. In 1904 haalde de minister van koloniën in de Kamer een kolonel De Stuers van stal, die in de periode 1824-1829 met 'de grootste vastberadenheid' zou hebben volhard 'in een stelsel van volstreekte lijdelijkheid'. Deze kolonel was de vader van Victor, die repliceerde dat zijn vader door humane gezagshandhaving een unicum was geweest in de geschiedenis van het beheer op Sumatra's westkust, en dat de andere militaire bevelhebbers voor en na deze zich hadden doen kennen door een geest van kostenveroorzakende onrust en veroveringszucht.

Het persoonlijke element was dus aanwezig in de discussies rond Atjeh. Bij De Stuers, en bij zijn tegenstanders. Een kleinzoon van Victor de Stuers vertelde mij dat deze zich altijd emotioneel nauw verbonden heeft gevoeld met zijn vader, Hubert de Stuers, van wie hij zijn tekentalent en prikkelende schrijfstijl had geërfd. In de context van deze bespreking heeft het daarom zin kort op Hubert de Stuers in te gaan. Deze was van 1825-1829 resident op West-Sumatra geweest en van 1831-1835 commandant van het Nederlands-Indisch leger. Van 1831-1833 was hem het commando over West-Sumatra ontnomen, om

RECENSIES

dat hij meer in vreedzame penetratie aldaar zag dan in de veroveringsexpedities die toen werden georganiseerd.

In 1835 in het vaderland teruggekeerd, bléef De Stuers hardnekkig pleiten tegen het veroveringsbeleid op Sumatra, tegen de minachting der kolonieren voor de bevolking aldaar, zich uitende in verzwegen mishandelingen en moordpartijen. Aanvankelijk beperkte zijn protest zich tot de gesloten kring der gezagsdragers. Toen Hubert de Stuers echter van militaire zijde in het openbaar wegens zijn optreden op Sumatra werd bekritiseerd, en de grondwetsherziening van 1848 de mogelijkheid opende voor een nieuwe koloniale koers, gaf hij opening van zaken in een interessant geschrift. In 1849 en 1850 bezorgde de Amsterdamse hoogleraar P.J. Veth een tweedelig en vermoedelijk naar schetsen van de auteur geïllustreerd werk: *De vestiging en uitbreiding der Nederlanders ter Westkust van Sumatra*.

Het is aannemelijk dat de oppositie van Victor de Stuers voortkwam uit een geërfd geweten. Het is ook duidelijk dat de vele verspreide publikaties over de 'faits et gestes' van deze boeiende persoonlijkheid langzamerhand vragen om een vervolg in de vorm van een op zo volledig mogelijke bronnen berustende biografie.

D.G. Carasso

H. Arlman en G. Mulder, *Van de prins geen kwaad. Prins Hendrik en andere dossiers van Oranje* (Alphen aan den Rijn: Sijthoff, 1982, 175 blz., f 15,90, ISBN 90 2183 351 4).

Nationale staten, politieke partijen, kerken en dynastieën inspireren niet alleen tot historisch-wetenschappelijke studies, maar ook tot mythen en contra-mythen. De Nederlandse Republiek met haar gespannen politieke verhoudingen riep de Orangistische mythe en de Staatse contra-mythe in het leven, ook in de geschiedschrijving. Het Koninkrijk met zijn behoefte aan verzoening liet de Oranje-mythe welig groeien, terwijl groepen die zich buiten de nationale eenheid rond de troon plaatsden, de contra-mythe cultiveerden. Nu sinds enkele decennia de nationale staat en nationale dynastie door de meerderheid van de bevolking niet zo verabsoluteerd worden als gebeurde in de 150 jaar'na de stichting van het Koninkrijk, zijn bepaalde mythologische interpretaties van het verleden van natie en dynastie minder functioneel geworden. Wat ervan over is zakt af naar de commerciële pers die echter speciaal aandacht besteedt aan de trivialia. Ten behoeve van een sceptisch lezerspubliek heeft de contra-mythe zich gemetamorfoseerd tot journalistiek over de minder zonnige kanten van de Oranjes in heden en verleden. Beide vormen van journalistiek veronderstellen echter dat het publiek nog niet los is van de Oranjes. In zoverre zetten zij op triviaal niveau een oude traditie voort. Het hier besproken boek hoort tot de laatstgenoemde categorie.

Arlman en Mulder combineerden artikelen die zij in *Vrij Nederland* lieten verschijnen met informatie uit '...nog nooit eerder gepubliceerd archiefmateriaal van enkele episodes uit de geschiedenis van de Oranjes'. De auteurs wensen daarmee een 'fascinerende reconstructie' te geven van een eeuw dynastieke geschiedenis (zeer kort), de buitenechtelijke escapades van prins Hendrik en hun lange nasleep voor Van 't Sant (de hoofdmoot) en komen via de Londense periode van staatshoofd en ministers op de Hofmanszaak. Verbindende schakel vormt steeds Van 't Sant. Tracht de lezer de herkomst van de vaak als los zand aan elkaar hangende conclusies, stellingen, veronderstellingen en citaten na te slaan, dan zal hij vergeefs proberen door middel van een notenapparaat de 'dossiers van